
MARIÁNSKÉ MOTIVY V DÍLE M. JANA ROKYCANY

FRANTIŠEK URBAN

ABSTRACT

Marian Motives in the Work of John Rokycana

Goal of this paper is to make acquaintance with Marian motives in work of master Jan Rokycana. First of all author introduces life story of the hussite archbishop and try to evaluate his personality. In: the second part he analyzes some texts from Rokycana's *Postilla*. Conclusion of this paper reflects the topic of mariological thoughts of Jan Rokycana.

Key words

John Rokycana; Czech reformation; Virgin Mary; Marian motives; dogmatical emphasis; moral emphasis

DOI: 10.14712/23363398.2015.70

Postava Marie z Nazareta zaujímala v křesťanství vždy význačné místo. Dokladem toho je i následující příspěvek, v němž pojednává autor o mariologii a mariánské úctě voleného husitského arcibiskupa M. Jana z Rokycan. Vychází přitom z vlastní disertační práce.¹ Na ni rovněž odkazuje případně zájemce o hlubší analýzu dané tematiky, protože rozsah tohoto článku nedovoluje představit Rokycanovu mariologii kompletně. Autor nejprve krátce seznamuje čtenáře s životním příběhem Jana Rokycany a pokouší se o zhodnocení jeho osobnosti. V druhé části se více zaměřuje na Rokycanovu *Postillu*, konkrétně na rozbor nejvýraznějších míst s mariánskou tematikou. Tematickým pohledem na mariologii Jana Rokycany svůj příspěvek zakončuje.

¹ František Urban. *Sondy do české středověké mariologie. Mariologie Arnošta z Pardubic, Jana Jenštejna, Jana Husa a Jana Rokycany*. Olomouc: CMTF UP 2012.

1. Život M. Jana Rokycany

Mistr Jan z Rokycan, zvaný též Rokycana, se narodil někdy v 90. letech 14. století.² Základní vzdělání nabyl v rokycanském klášteře řeholních kanovníků sv. Augustina. Před dovršením 20. roku svého života augustiniánský klášter opustil a vydal se do Prahy. Zde až do r. 1412 naslouchal kázáním M. Jana Husa v Betlémské kapli. Když pak byl Hus donucen opustit Prahu, stal se mladý student věrným posluchačem M. Jakoubka ze Stříbra, horlivého stoupence kalicha.³

Po tragické Husově popravě v Kostnici byl Rokycana přijat za člena studentského ústavu, jehož správcem byl právě M. Jakoubek. Ocitl se tak v samém duchovním ústředí reformního úsilí, jež se brzy mělo rozvinout v celé své síle. V září r. 1415 získal Rokycana titul bakaláře svobodných umění a ještě na jaře r. 1418 byl jakožto přední husitský teolog pozván k závěrečným jednáním kostnického koncilu. Než však stačil na jednání dorazit, nově zvolený papež Martin V. koncil ukončil (22. 4. 1418).

Stále sílící nepokoje vyústily v této době do četných revolučních srážek.⁴ Král Zikmund se po marných pokusech o nějaký smír s husity rozhodl potlačit celé jejich hnutí zbraní.⁵ Rokycana sám byl nepřitelem tábořského radikalismu. Byl přítomen hádkám s tábořskými kněžími na hradě Konopišti v r. 1423. I proti Žižkovi bouřil Pražany, takže mu byla dávána vina za porážku pražských vojsk u Malešova. Když však táhl Žižka proti Praze (v září 1424), byl to právě Rokycana, kdo se zasloužil svými přímluvami o příměří mezi zneprátelenými husitskými stranami.⁶

² Přesný údaj Rokycanova narození není znám. Srov. František M. Bartoš. *Světcí a kacíři*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká 1949, s. 197.

³ M. Jakoubek byl, zejména v prvních letech veřejné činnosti, mnohem radikálnější než Hus. Ten např. v otázce podávání sv. přijímání podobojí nesouhlasil s Jakoubkem, že je tato praktika nutná pro spásu, i když ji připouštěl za dovolenou a užitečnou. Srov. Jan Sedlák. *M. J. Hus*. Praha: Dědictví sv. Prokopa 1915, s. 305.

⁴ Srov. Petr Čornej. *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 5. Praha – Litomyšl: Paseka 2000, s. 221–223.

⁵ Obtíže těchto jednání byly umocněny skutečností, že husitství nepředstavovalo jednolité myšlenkový proud. Zároveň je třeba říci, že i Zikmund nesl na nezdařené jednání s husity vinu.

⁶ Současně zde bylo rozhodnuto o velkém společném tažení husitů na Moravu pod Žižkovým velením proti Albrechtu II. Habsburskému. Srov. Jiří Kejř. *Husité*. Praha: Panorama 1984, s. 170.

Již zde můžeme vidět dva základní rysy, typické pro osobnost našeho autora. Jednak se ukazuje, že Rokycana měl smysl pro pořádek a že nebyl lhostejný k aktuálním problémům ve společnosti, k tomu, čím žilo jeho okolí. Zároveň můžeme ocenit diplomatické schopnosti našeho reformátora, především jeho snahu vytvářet smír, jít zlatou střední cestou a vyhýbat se krajnímu řešení problémů. Tato snaha zůstane pro Rokycanu určující i v dalších letech jeho působení.

Zřejmě r. 1422 byl Rokycana vysvěcen na kněze.⁷ O pět let později byl již správcem fary při jednom z nejvýznamnějších pražských kostelů, při Týnském chrámu. Od Jakoubka také postupně přejímal vůdčí autoritu v pražské straně⁸ a po jeho smrti dne 9. srpna 1429 se stal vůdcem této strany. Při diskusích v Basileji stál v čele husitské delegace a jeho moc ještě vzrostla po bitvě u Lipan r. 1434.

V r. 1430 dosáhl Rokycana titulu mistra svobodných umění a o pět let později se stal jako hlava pražských husitů rektorem Karlovy univerzity.⁹ Dne 21. října 1435 byl zvolen za arcibiskupa.¹⁰ Řím však tuto volbu nikdy neuznal. Zemský sněm proto zvolil r. 1437 zvláštního administrátora pro utrakvistickou stranu, M. Křišťana z Prachatic. Rokycana odešel do Hradce Králové, kde jedenáct let řídil utrakvistickou církev ve východních Čechách.¹¹

Dne 2. září 1448 se Prahy násilím zmocnil vůdce sjednocených kališnických krajů Jiří z Poděbrad, který okamžitě povolal Rokycanu zpět do Prahy. Ten se opět ujal správy týnské fary. Je známo, že základní tendencí Jiřího z Poděbrad i Jana Rokycany bylo dosáhnout smíru s církví na základě zvláštností, zakotvených v kompaktátech. Římská kurie však chtěla pravý opak: odstranění těchto výjimek jako překážek pravé

⁷ Světitel byl arcibiskup Konrád z Vechty. Pro jeho nemoc nemohly být zachovány všechny předpisy kanonického práva, pročež byla později Rokycanovi platnost tohoto svěcení upírána. Srov. Zdeněk Nejedlý. Rokycana. *Ottův slovník naučný* 21 (1904), s. 915.

⁸ Již koncem r. 1427 byl Rokycana zvolen za nejvyššího představitele duchovenstva podobojí. Arcibiskup Konrád uznal Rokycanu r. 1429 za svého generálního vikáře. I po Konrádově smrti v listopadu 1431 však zůstal Jan nejvyšším správcem husitského duchovenstva. Srov. Kamil Krofta. *Duchovní odkaz husitství*. Praha: Svoboda 1946, s. 183.

⁹ Podruhé bude zvolen do rektorské funkce r. 1459. Srov. Bartoš. *Světcí a kacíři*, s. 213.

¹⁰ Volbu provedl český sněm se Zikmundovým svolením. Oprávněn k ní ovšem nebyl ani sněm, ani král, ale pouze příslušná katedrální kapitula. Krofta. *Duchovní odkaz husitství*, s. 184.

¹¹ Již r. 1440 byl ale českými stavy znovu uznán za arcibiskupa a o rok později svolal synodu do Kutné Hory, která sehrála rozhodující vliv ve sjednocování strany podobojí. Srov. Kamil Krofta. *Listy z náboženských dějin českých*. Praha: Historický klub 1936, s. 228.

jednoty.¹² Dne 31. března 1462 prohlásil papež Pius II. kompaktáta za neplatná, čímž se ocitlo kališnické kněžstvo v čele s Rokycanou z pohledu katolické církve bez právní základny.¹³ Z utrakvistů se stali rozkolníci a Jiří z Poděbrad se nyní rozhodně postavil na obranu kalicha.¹⁴

Roku 1457 se utvořila Jednota bratrská. Jejím duchovním otcem byl Petr Chelčický, vlastním zakladatelem Rokycanův synovec Řehoř. Zpočátku náš reformátor sám odkazoval své žáky na učení a spisy Petra Chelčického, s nímž se v mnohém shodoval. Král Jiří v této skupině viděl novou sektu, proto ji pronásledoval. V důsledku toho začali Bratři od r. 1461 odcházet z Prahy, Rokycana však nepřestal být jejich rádcem. V r. 1467 se ale tato skupina odtrhla jak od církve obecné, tak od strany podobojí a Rokycana se jí veřejně zřekl. Přesto s Bratry zůstal v kontaktu až do své smrti.

V roce 1466 se na týnské faře objevil kněz Havel, aby Rokycanovi pomáhal v duchovní správě.¹⁵ Po boku našeho reformátora v posledním desetiletí jeho života stál také M. Václav Koranda mladší. Nemoc a názorový rozchod s Jednotou bratrskou podlomily Rokycanovo zdraví. Volený husitský arcibiskup zemřel 22. února 1471. Byl pohřben v Týnském chrámu, zasvěceném Matce Boží.¹⁶

2. Hodnocení Rokycanovy osobnosti

M. Jan Rokycana patřil zejména ve 2. třetině 15. stol. k předním činitelům politického a kulturního dění v českých zemích. Především za vlády Jiřího z Poděbrad ovlivňoval život v Praze a jejím širokém okolí.¹⁷ Čím ale může osobnost tohoto reformátora oslovit moderního člověka?

¹² To ovšem už nebylo možné, protože kompaktáta znamenala pro člověka XV. stol. daleko víc, než se jeví dnešnímu pozorovateli. Proto také mise papežských legátů u nás skončily nezdarem.

¹³ Srov. Václav Medek. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: ČKCH 1982, s. 153–156.

¹⁴ Papež začal bouřit proti Jiřímu z Poděbrad jeho vlastní poddané. V důsledku toho vznikla r. 1465 Jednota zelenohorská, proti níž hledal král oporu především ve straně podobojí. Rokycana mu v tom horlivě pomáhal. Jezdil po celém kraji a povzbuzoval lid ke stálosti v protivenstvích. Srov. Krofta. *Duchovní odkaz husitství*, s. 195–196.

¹⁵ Rokycana se začal zadržávat v řeči. Proto byl nucen vzdát se kazatelské činnosti, nicméně svá kázání dále diktoval. Srov. Bartoš. *Světlci a kacíři*, s. 214.

¹⁶ Srov. Nejedlý. Rokycana, s. 918.

¹⁷ Síla a podmanivost Rokycanovy kazatelské činnosti tkvěla především v tom, že vycházel ze skutečných poměrů, projevoval živý smysl pro praktické potřeby a zájmy širokých vrstev lidových. Srov. František Šimek. *M. Jan Rokycana, obránce pravdy a zákona Božího. Výbor z kázání, obrany kalicha a z listů*. Praha: Jan Laichter 1949, s. 12.

Již bylo uvedeno, že Jan Rokycana měl smysl pro pořádek a všemožně se snažil zasazovat o mír. Stále hledal střední cestu, kde by se mohli sejít přívrženci různých stran. Pro svou důslednost a umírněnost však byl vystaven četným útokům z obou stran, katolické i radikální husitské. Právě neporozumění Rokycanově snaze o stabilitu poměrů zapříčinilo vznik tradice o jeho dvojakosti a nestálosti. Události životního příběhu M. Jana z Rokycan však žádné závažnější nestálosti nevykazují.¹⁸

Volený husitský arcibiskup svou otevřeností představuje také výzvu pro český ekumenismus. Inspirující pro nás mohou být jeho snahy vést dialog na různých úrovních, uvnitř husitství¹⁹ i navenek.²⁰ Dnes zcela jistě budeme mít pro Rokycanovo směřování daleko větší pochopení než v době, kdy se v církvi prosazovala uniformistická ekleziologie. Jan Rokycana smýšlel otevřeně, tj. katolicky. Dělat z něj protestanta je anachronismus.²¹

Z hlediska dnešního pojetí katolicismu nám tedy může být osobnost Jana Rokycany blízká a sympatická, především pro směr, jímž se tento reformátor ubíral. Proto se nabízí otázka rehabilitace této tragické a nedocenené postavy našich dějin ze strany katolické církve.²²

¹⁸ To můžeme demonstrovat i na jeho vztahu s Jednotou bratrskou. Prvním vyznavačům Jednoty nešlo o náboženské hádky ani o dogmata, nýbrž o vnitřní umravňení. Proto Rokycana Bratry podporoval. Laický ráz však v Jednotě počal brzo mizet, zbytky starého táborství a zejména kněží do ní opět zanesli teologické spory. Jednota začala jednat o svátosti oltářní, r. 1467 si zvolila i své vlastní kněze. Postupně se z ní stávala náboženská sekta. Teprve nyní se Rokycana s Bratřími rozešel, což však není důkazem nějaké vrtkavosti, nýbrž právě jeho důslednosti. Srov. Nejedlý. Rokycana, s. 918.

¹⁹ Vrcholem vnitrohusitského dialogu byla společná cesta do Basileje. Dne 16. prosince 1452 vyrazilo z Domažlic poselstvo, v němž byly zastoupeny všechny směry husitství – z teologů pražské strany Jan Rokycana a Martin Lupáč, z táboritů Mikuláš z Pelhřimova a Markolt ze Zbraslavic, za sirotky Petr Payne a Oldřich ze Znojma. Srov. Čornej. *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 5, s. 568.

²⁰ Poslové Basilejského concilu naznačili r. 1453 Rokycanovi, že dohoda s církví je možná, ale ne s extrémním křídlem.

²¹ „Jakkoli to bude znít paradoxně, nejbližší Rokycanovu husitství stojí římskokatolická církev, třebaže emocionálně je mu vzdálená a na rozdíl od ostatních partnerů ekumenického dialogu nemá ani v nejmenším v úmyslu považovat se za jeho legitimního pokračovatele.“ Jaroslav Vokoun. *Ekumenická metodologie Edmunda Schlinka a její aplikace na českou problematiku*. České Budějovice: Studie Jihočeské univerzity 2004, s. 223.

²² Ačkoli Rokycana upřímně a jistě z hlubokého přesvědčení stál o smír s církví, přece rozhodným hájením husitských požadavků vzbudil nelibost římské kurie. V jejích očích, ba lze říci v očích celého katolického světa, se stal právě v době jednání o kampaťátech hlavním představitelem husitské nepoddajnosti, českého kacífství. Srov. Krofta. *Listy z náboženských dějin českých*, s. 227. Bylo to dáno i asymetrií postojů,

3. Maria ve vybraných Rokycanových spisech

Z Rokycanových spisů toho zatím není pro širokou veřejnost k dispozici mnoho. I náš příspěvek bude vycházet především z dosud uveřejněných pramenů. Na tomto místě se blíže seznámíme s postilou²⁵ husitského arcibiskupa, resp. s její první částí, zvanou *Postilla česká*. Z úsporných důvodů tohoto příspěvku pouze vyjmenujeme názvy promluv z druhé části díla našeho autora, tzv. *Postilly sváteční*, kde je rovněž pojednáváno o tajemstvích Mariina života.

První část Rokycanovy postily zahrnuje různá kázání v průběhu církevního roku, počínaje adventem. I když se zde nevyskytuje žádná tematická homilie věnovaná Matce Páně, v mnoha promluvách můžeme objevit myšlenky s mariánskými motivy. Zde předkládáme některé z nich.

Zmínky o Matce Boží nalezneme již v kázání *První neděle v advent*, kde Rokycana ukazuje, jaká milost byla lidstvu skrze Spasitele nabídnuta. Náš reformátor přitom propojuje vánoční a velikonoční tajemství, a to skrze Mariinu osobu. Její úloha totiž neskončila při vtělení, jak dokládá Rokycana biblickým veršem z Písne písní: „Milý muoj snapek myrry mně a odpočívati bude v mých prsech.“ Tím totiž převádí pozornost od motivu kojící Madony (*Lactans*)²⁴ k pohledu na Marii stojící pod křížem:

[...] nazřím tam, an pláče, kvílel v jesličkách, an malým pokrmem krměn. Jak se zpívá na vánoce: „Parvo lacte pastus“, prý „maličkým mlékem krměn“, nebo ona, drahá dievka, maličko toho pokrmu měla, neb chudička byla; nebylo co jísti, aby mohlo hojně pokrmu mieti. [...] pohleď na jeho vopuštění, ano jej všichni vopustili a prchli od něho, jediná máte žalostivá s ním zuostala.²⁵

V další adventní promluvě představuje Mistr Jan tajemství vtělení jako nové stvoření, jako větší zázrak, než bylo stvoření světa.²⁶ Uvádí

kdy jedna strana dialogu se přela o otázky učení, druhou zajímalo v první řadě podrobení nekonformní strany. Srov. Vokoun. *Ekumenická metodologie*, s. 181.

²⁵ *Postilla Jana Rokycany* (= *PJR*). Praha: Komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve stol. XIV. a XV. při Čes. akad. 1928.

²⁴ Srov. P. Morsbach *Lactans*. In: Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk – Institutum Marianum Regensburg. *Marienlexikon III*. St. Ottilien: EOS Verlag 1991, s. 701–702.

²⁵ První neděle v advent. In: *PJR* I, s. 18–19.

²⁶ Srov. Neděle druhá v advent. In: *PJR* I, s. 29.

Jeremiášovu předpověď vtělení²⁷ a vztahuje ji na Marii: „Žena, to jest Panna Maria, obklíčila muže, měvši zavřena v svém životě našeho milého Pána Ježíše. A dí, že *obklíčí ,muže‘*; nedí, *by ,dítě‘* neb *,pachole‘*, ale *muže* pro jeho dokonalost.“

Matka Boží přitom nemá větší moc než Kristus, jak by se mohlo zdát z uvedeného výrazu „obklíčila“. Na tuto skutečnost poukazuje náš reformátor i rozborem slov Písma ohledně druhého Kristova příchodu: „Tehdy, když se žádný nebude moci přimluvit aniž čich proseb přijme; né, by to mohlo býti, že by Panna Maria klekla plačíc krvavými slzami, proséc za tě se všemi svatými, nic by to platno nebylo.“²⁸

Následovat Marii tedy znamená pokorně a pravdivě sloužit Bohu. Pro pravou oddanost k Panně Marii je dle husitského arcibiskupa typická především změna smýšlení. Vykonat pouze vnější skutek nestačí:

Bude se mnohý chlubit i řka: „Á, já slaužím matce božie, té drahé Panně Mariji.“ a bude zlý, neřádná, neřádný, cizoložnice, cizoložník, opilec, ožralec, lájce, kostkář, přestúpce přikázanie božieho, Ježíše znovu křížuje, rány jeho svými hříechy obnovuje, v kaut Ježíše zavrže – a Panně Mariji, matce jeho, slauží?²⁹

Rovněž ve vánočních kázáních náš autor rozvíjí mariánskou tematiku. Dává ji vždy do souvislosti s naukou o Kristu. Tak např. na slovech anděla Josefovi, aby se nebál přijmout svou manželku Marii k sobě, přibližuje skutečnost dvojího Kristova narození, věčného a tělesného.³⁰

Při představení Ježíše v chrámě zase poznamenává, že Simeonovo proroctví o meči bolesti se na Marii naplnilo, když stála pod Kristovým křížem a že i ona byla zahrnuta do vykupitelské oběti Božího Syna:

[...] a což jest on trpěl na svém těle, to jest ona trpěla na duši a všecko čila, což jest on trpěl, jako by ona trpěla sama. A to jest jie mauky přidalo, neb jest ona věděla, že i za ni trpí, i měla proto velikau bolest; nebo byť on,

²⁷ „Novú věc učiní Pán Buoh na zemi: Žena obklíčí muže.“ Srov. Jer 31,22.

²⁸ Srov. Neděle druhá v advent. In: *PJR* I, s. 55–56.

²⁹ Pravá mariánská úcta nikdy nejde mimo Krista: „Každý jinam hledí, ježto se říedko člověk nahodí, aby právě k Ježíšovi hleděl: onen k tomu svatému, ona k této svaté, ješto ani Panna Maria ani svatý Petr ani Pavel sám z sebe té moci nemá, aby komu mohl jediný hříech odpustiti aneb jedinau duši spasiti – žádný té moci nemá!“ Neděle čtvrtá v advent. In: *PJR*. Díl I., s. 102–103.

³⁰ Srov. Na hod slavný narození Pána Krista. In: *PJR* I, s. 125.

drahý Pán, také za ni netrpěl, nikoli by ona byla nemohla do nebe přijíti, ačť jest ona byla svatá nad svaté.⁵¹

V rozboru biblické scény nalezení Páně v chrámu dává husitský arcibiskup Marii za vzor matkám, jak mají postupovat při výchově dětí. Říká, že Josef i Maria vzali s sebou Ježíše do Jeruzaléma, aby jej hned v mládí vedli ke službě Boží. Podobně každý otec i matka jsou vázáni vést děti k tomu, aby Boha milovaly a poslouchaly.

Při výkladu perikopy o kananejské ženě, která přišla za Ježíšem s prosbou, aby uzdravil její dceru, neopomene náš autor zdůraznit, že přímluva Panny Marie se plně projevuje pouze u toho, kdo ctí jejího Syna. Náš reformátor i zde implicitně hájí zásadu, že pravá mariánská úcta nikdy není odtržena od Ježíše Krista.⁵²

Jaký vztah měla nazaretská Panna k Božímu slovu? Na tuto otázku odpovídá Rokycana následovně: „[...] duše člověka má býti jako schránka anebo nějaká almara, aby v ní skládala a schovávala slova božie, aby je každého času přemietala, jakožto činila drahá Panna Maria.“⁵³ Náš autor se přiklání také k výroku sv. Augustina, podle něhož je Matka Boží více blahoslavená pro svůj postoj naslouchání Božímu slovu a jeho uchovávání v srdci než pro skutečnost, že Slovo se v ní stalo tělem.

O osobní Rokycanově touze spatřit Matku Boží svědčí i tato pobídka: „Běda mně, budu-li já zbaven té radosti nebeské! Ba uzřím-li já tu drahú Pannu Mariji?“⁵⁴ V odpověď na tuto otázku vyzývá náš reformátor k pokornému životu z víry. Inspirací k tomuto životu může být právě víra Mariina, protože ta svou velikostí zastínila víru všech, kdo hledali důkaz o Ježíšovu zmrtvýchvstání u prázdného hrobu.⁵⁵

V rozboru perikopy o emauzských učednících se husitský arcibiskup zastavuje u osoby neznámého poutníka. Na Kristovo putování se ovšem dívá z širšího hlediska, takže rozlišuje trojí pouť: vtělení („z nejvyššího nebe do břicha Panny Marie“), narození („z břicha Panny Marie na tento svět“) a konečně ukřižování („z tohoto světa na kříž“).⁵⁶

⁵¹ Neděle mezi ochtábem Božieho narodenie. In: *PJR* I, s. 162.

⁵² Srov. Neděle druhá v postě. In: *PJR* I, s. 451–452.

⁵³ Neděle druhá v devítiník. In: *PJR* I, s. 342.

⁵⁴ Neděle čtvrtá v postě. In: *PJR* I, s. 515.

⁵⁵ „Jako o Panně Mariji se nečte, by ona ho hledala, neb jest měla víru o jeho z mrtvých vstání, nebo v ní samé zachována byla víra; ale tyto ženy neměly jsou víry, protož je trestal anjel řka: ‚I co hledáte mrtvého mezi živými?‘“ Hodu velikonočního. Kázání I. In: *PJR* I, s. 621–622.

⁵⁶ V pondělí. In: *PJR* I, s. 671.

Náš reformátor vyjadruje své přesvědčení, že Maria není nositelkou spásy. Přitom nechce zlehčovat velikost Mariiných zásluh, vyjadruje pouze starobylou zásadu, že Maria by nebyla ničím bez Krista: „[...] onať jest byla zaslúžení velikého, nad jiné svaté, avšak by ona nikdy nepřišla do nebe pro to samo své zaslúžení, byť jí nepřispělo zaslúžení Pána Ježíše.“³⁷

V jiné velikonoční promluvě nalezneme vysvětlení, proč byla Maria přítomná ve večeradle: „Také i Panna Maria, ačkoli byla plna milosti, však se pro to s apoštoly modlila a s jinými věrnými, aby milý Syn její v ní ještě víc daruov svých rozmnožil a přispořil.“³⁸ Dodejme, že v žádném ze svatodušních kázání se náš autor výslovně o Matce Boží nezmiňuje.

Konečně v rozboru Ježíšovo podobenství o svatební hostině odpovídá Rokycana na otázku, o jakou svatbu se jednalo. Z ní se zároveň dozvídáme, jakou úlohu zde sehrála Matka Boží: „[...] Syn boží milý jako ženich a člověčenství naše jako nevěsta, s tím se jest on spojil jako ženich s nevěstú na loži – totiž v životě drahé Panny Marie. Nebo její život byl jest jako luože, jakož se zpívá na den narozenie božieho: ‚Ej, jakožto ženich z lože svého pochází!‘“³⁹

V druhé části Rokycanovy postily, zvané *Postilla sváteční*, jsou zpracovány mariologické motivy daleko důkladněji. Rozbor a hlubší analýza těchto textů ovšem do značné míry překračuje možnosti našeho článku, pročež na danou tematiku poukazujeme jen heslovitě.

Tak se Rokycana zamýšlí např. nad biblickou scénou zvěstování⁴⁰ nebo na základě Mariina panenského porodu obhazuje právě Ježíšovo lidství.⁴¹ O tajemstvích Mariina života dále pojednávají samostatné promluvy k mariánským svátkům slaveným v Rokycanově době⁴² nebo k jiným událostem z Ježíšova života.⁴³

³⁷ Neděle křížových dnuov aneb prositelná. In: *PJR* I, s. 805–806.

³⁸ Neděle v uochtáb Božího vstúpení. In: *PJR* I, s. 848.

³⁹ Neděle XX. po svaté Trojici. In: *PJR* II, s. 574.

⁴⁰ Na den Vtělení Pána Ježíše Krista. In: *PJR* II, s. 746–766.

⁴¹ Na den Těla božieho. In: *PJR* II, s. 767–779.

⁴² Na den Navštívení matky boží. In: *PJR* II, s. 814–826; O Nanebevzetí Panny důstojné Marie. In: *PJR* II, s. 844–858; Na den vzetí do nebes Panny Marie kázání. In: *PJR* II, s. 859–869; Na den narození Panny Marie. In: *PJR* II, s. 870–884.

⁴³ Na hod Obětování Pána Ježíše do chrámu kázání. In: *PJR* II, s. 885–897; Naučení spasitelná z zákona božieho. In: *PJR* II, s. 915–970.

4. Tematický přístup k Rokycanově mariologii

Stejně jako jiní reformátoři i Rokycana byl silně mariánsky založený. Obhájit toto tvrzení bude úkolem následujících odstavců. Pokusíme se shrnout mariánskou tematiku našeho autora. Zastavíme se především u dogmatických a morálních akcentů tvorby husitského arcibiskupa, jak se tyto objevují v dostupných textech.

4.1 Dogmatické důrazy v Rokycanově mariologii

Rokycana často opakuje svým posluchačům hlavní křesťanské pravdy, související s osobou Marie z Nazareta.⁴⁴ Základní pravdu představuje skutečnost vtělení.⁴⁵ Dobově podmíněný je názor našeho reformátora, že lidská přirozenost Ježíše Krista byla od okamžiku svého vtělení vybavena veškerou moudrostí, rozumností a dalšími dary.⁴⁶

Se skutečností vtělení souvisí pravda o Mariině Božím mateřství, které však nijak neumenšuje panenství Bohorodičky: „Pán Ježíš počat jest nad veškeren běh přirozený, nebo Ducha svatého jednáním z čisté krve Panny Marije to tělo zjednáno a zpuosobeno jest v životě jejím.“⁴⁷ Náš autor přitom rozlišuje dvojí Kristovo zrození.⁴⁸

Když se Rokycana zmiňuje o Marii, téměř vždy ji označuje titulem Panna.⁴⁹ Právě pro své panenství je spojena s Kristem, jak dokládá následující úvaha: „Jeho duše, drahého Pána, a jejie duše, drahé panny, byla jest jako jedna duše a tělo jeho bylo z jejieho těla; [...] a což jest on trpěl na svém těle, to jest ona trpěla na duši a všecko čila, což jest

⁴⁴ Vzhledem k tomu, že Rokycana byl dlouhé roky kazatelem v Týnském chrámu zasvěceném Matce Boží, lze si snadno představit, že se v jeho kázáních často objevovaly mariánské motivy.

⁴⁵ Husitský arcibiskup říká doslova, že Kristus „se jest vtělil v život Panny Marie drahé a přišel na tento svět pro nás hříšné, aby nám pomohl“. První neděle v advent. In: *PJR* II, s. 9. Na jiném místě: „[...] jest to naše pravá pravda z zákona božieho a jest naše viera, že se jest Pán Ježíš narodil z Panny Marie.“ Neděle osmá po svatě Trojici. In: *PJR* II, s. 301–302.

⁴⁶ Na hod slavný narození Pána Krista. In: *PJR* I, s. 125.

⁴⁷ Na den Navštívení matky Boží. In: *PJR* II, s. 822.

⁴⁸ „Najprvé pohled a podívaj se tomu jeho zrození božskému, jenž se rodí od věčnosti, Buoh z Boha, světlo z světla a mocí toho jeho zrození každý živočich jest živ a má život v tomto světě... tu ť o tom nesluší mnoho mysliti, ale až tam budeme, tož lépe spatříme! Druhé, nahlédněme k jeho rození tělesnému, že ten Buoh všemohaucí, věčný, nesmírný, tak se ráčil velmi ponížiti, pokořiti a dítětem jednoho dne býti, abychom my mocí té jeho malosti rostli v dokonalého muže k věčné slávě.“ Na hod slavný narození Pána Krista. In: *PJR* I, s. 123–124.

⁴⁹ Tak nacházíme následující spojení: drahá Panna Maria, drahá Panna, svatá Panna, duostojná Panna, velebná Panna, čistá Panna Maria a další.

on trpěl, jako by ona trpěla sama.⁵⁰ Dle Rokycany zůstala nazaretská dívka pannou i po porodu: „Nebo jako parslek pochodí od slunce bez zkažení slunečného, tak P. Kristus narodil se bez poškrvnění panenství P. Marie.“⁵¹

Volený husitský arcibiskup vícekrát mluví o jediném prostřednictví Ježíše Krista.⁵² I tím se ukazuje, že dával mariánské účtě ve svém životě správné místo. Maria Krista nezastiňuje, spíše nám může být nápomocna v jeho nalezení.⁵³

Významná je pro našeho reformátora i pravda o Mariině svatosti.⁵⁴ Rokycana si byl vědom toho, že svatost Matky Boží nestojí samostatně, ale že má svůj počátek ve svatosti Kristově. I Maria potřebovala vykoupení.⁵⁵

S Mariinou svatostí souvisí dále moc její přimluvy.⁵⁶ Tato přimluva je však dle našeho autora účinná pouze tehdy, když se snažíme o bezúhonný život.⁵⁷ Že Matka Boží zastává významné místo v církvi, je pro husitského arcibiskupa nade vši pochybnost: „[...] ona náramnú milost k nám má a žádného nenie svatého po Pánu Ježíšovi; on ť jest najmilostivější, ale ona ihned po něm jest najmilostivější, neb ona

⁵⁰ Neděle mezi ochtábem Božieho narozenie. In: *PJR* I, s. 162. Obdobně říká: „[...] jest to naše pravá pravda z zákona božieho a jest naše viera, že se jest Pán Ježíš narodil z Panny Marie.“ Neděle osmá po svatě Trojici. In: *PJR* II, s. 301–302.

⁵¹ Šimek. Učení M. Jana Rokycany. s. 105.

⁵² Píše např.: „Žádný svatý nenabyl svatosti aniž nabude, ani svatý Petr ani Panna Maria, jediné skrze Ježíše Krista, neb jest on právě řebřík mezi Bohem Otcem a mezi námi, lidmi hříšnými [...]“. Neděle dvanáctá po svatě Trojici. In: *PJR* I, s. 392. Obdobně myšlenky se objevují i v kázání nazvaném Neděle křížových dnuov aneb prositelná. In: *PJR* I, s. 806.

⁵³ „Volení boží, ač druhdy potratie milost božie, ale vždy ještě jiná milost boží v nich zůstává, že želejí, pláčí, lkají a rauče zase hledie najíti milost boží; jako Panna Maria hledala, též oni pracují o to, usilují, mútie se.“ Neděle mezi ochtábem Božieho křtěnie kázanie. In: *PJR* I, s. 182.

⁵⁴ „Neb tento drahý mistr, Duch svatý, přišed a oddělil, co bylo najčistší v této Panně přesvaté, a z té krve stvořil jest nové, čisté tělo oka mžení a spojil se jest s božstvím, jakož jest jedné ona svolila řkúci: „Staň se mi vedlé slova tvého!“ Na den Vtělení Pána Ježíše Krista. In: *PJR* II, s. 765.

⁵⁵ „[...] ona ť jest byla zaslúžení velikého, nad jiné svatě, avšak by ona nikdy nepřišla do nebe pro to samo své zaslúžení, by ť jí nepřispělo zaslúžení Pána Ježíše.“ Neděle křížových dnuov aneb prositelná. In: *PJR* I, s. 805–806.

⁵⁶ Rokycana v kázání na svátek Mariina nanebevzetí citoval např. tuto mešní modlitbu: „Milý Bože, odpusť hříchy svým sluhám! Ale, že z našich skutkuov tobě se líbiti nemuozeme, orodováním rodičky Syna tvého milého, Panny Marie, dajž, abychom spasení byli!“ Na den Vzetí do nebes Panny Marie kázání. In: *PJR* II, s. 860.

⁵⁷ „[...] žádný není účasten zaslúžení svatých ani přimluvy Panny Marie ani jiných, nebude-li sám dobrý, aby najméně zlého zuostal, a což muože dobrého činil.“ Neděle XIX. po svatě Trojici. In: *PJR* II, s. 561.

žádá náramně velmi spasení našeho a oroduje za nás“.⁵⁸ Byla to právě Maria, kdo přiblížil evangelistům mnohé aspekty z tajemství Ježíšova života. I tento fakt potvrzuje skutečnost, že Maria a církev patří k sobě.

Konečně pravda o Mariině nanebevzetí je doložena v mnoha titulech, jež náš autor Matce Boží připisuje. Nejhojněji se objevují tyto: *důstojná královna anjelská, paní anjelská a královna nebeská*. Vedle promluv ke svátku Mariina nanebevzetí⁵⁹ se v Rokycanových spisech objevuje celá škála krátkých zmínek potvrzujících tuto pravdu víry. Tak se náš reformátor ptá sám sebe: „Běda mně, budu-li já zbaven té radosti nebeské! Ba, uzřím-li já tu drahú Pannu Mariji?“⁶⁰ Jinde zase konstatuje: „Panna Maria by byla nikoli nepřišla do nebe pro to samo své zaslúžení.“⁶¹

Cesta do nebe, k Matce Boží, není pro nikoho uzavřena, ovšem jít po ní znamená konat pokání: „[...] bývalá cizoložnice se bude radovati z čistoty P. Marie, jen když se kála.“⁶²

4.2 Morální důrazy v Rokycanově mariologii

Co Rokycana vyznával o Marii, se ukazuje nejen v dogmatických pravdách, jež hájil, ale také v mravních kvalitách, které Matce Boží připisoval. Husitský arcibiskup své posluchače často upozorňoval na Mariiny ctnosti, jako byla její víra, naděje a láska, dále pak pokora, chudoba, čistota, poslušnost, spravedlnost, důvěra a trpělivost. Náš reformátor přitom zdůrazňoval dynamický prvek ctností. V kázání na seslání Ducha svatého např. říká: „Také i Panna Maria, ačkoli byla plna milosti, však se pro to s apoštoly modlila a s jinými věrnými, aby milý Syn její v ní ještě víc daruov svých rozmnožil a přispořil.“⁶³

Husitský arcibiskup doporučuje utíkat se k Marii o přímmluvu, právem však říká, že Matce Boží nepřisluší nejvyšší kult. Na to poukazuje např. promluva *Na den Vtělení Pána Ježíše Krista*, v němž náš autor o Marii říká, že „po Pánu Ježíši jest ona naděje naše [...] a také jest najmilostivější po svém milém Synu“.⁶⁴ Především ženám představoval Rokycana Marii jako vzor panny a matky. Tak např. pokoru panny

⁵⁸ Srov. Na den Narození Panny Marie. In: *PJR* II, s. 871.

⁵⁹ O Nanebevzetí Panny důstojné Marie. In: *PJR* II, s. 844–858; Na den Vzetí do nebes Panny Marie kázání. In: *PJR* II, s. 859–869.

⁶⁰ Neděle čtvrtá v postě. In: *PJR* I, s. 515.

⁶¹ Neděle křížových dnou aneb prositedlná. In: *PJR* I, s. 806.

⁶² Šimek. Učení M. Jana Rokycany, s. 271.

⁶³ Neděle v uochtáb Božího vstúpení. In: *PJR* I, s. 848.

⁶⁴ Na den Vtělení Pána Ježíše Krista. In: *PJR* II, s. 747.

z Nazareta dává za vzor všem pannám: „Velmi jest potřebna čistota ku poznání Pána Boha, ale ctnostmi ozdobená, pokorau a jinými ctnostmi. Neb i Panna Maria nejvíce pokorau přitáhla Pána Ježíše v svůj život.“⁶⁵ Jako vzornou matku zase líčí husitský arcibiskup Marii při Ježíšově první pouti do Jeruzaléma.⁶⁶ Manželkám ukazuje, proč byla Maria na svatbě, když říká: „[...] tiem dala naučenie, aby žádným panenstvím manželstvie nebylo opomietáno.“⁶⁷ Při nalezení Ježíše v chrámě povzbuzuje ženy, aby po Mariině vzoru „své muže v čest měly“.⁶⁸

Nás všechny pak může oslovit způsob, jakým nazaretská dívka naslouchala Božímu slovu. Inspirující je rovněž Mariina odvaha a věrnost, jak Rokycana ukazuje ve chvíli Kristova ukřižování: „[...] pohled na jeho vopuštění, ano jej všichni vopustili a prchli od něho, jediná máte žalostivá s ním zuostala.“⁶⁹ Z toho vyplývá jednoznačný závěr, totiž že pravé následování Matky Boží je vždy spojeno s následováním Ježíše Krista.⁷⁰

O osobním vztahu našeho autora k Matce Boží svědčí i jeho vystoupení při zakončení basilejského sněmu. Jan Rokycana zde pronesl řeč, v jejímž závěru „vyzval všechny shromážděné, aby s ním vzývali o pomoc Pannu Marii. Všichni Čechové i Otcové poklekli a zbožně se pomodlili Zdravas Maria“.⁷¹

Závěr

Mariánská úcta v Božím lidu vzešla z naslouchání slovu Písma, jak ho vykládá církev pod vedením Ducha, a z přijetí velikonočního daru Matky.⁷² Náš krátký pohled na některé mariánské motivy M. Jana

⁶⁵ Srov. Naučení spasitedlná z zákona božího. In: *PJR* II, s. 929.

⁶⁶ O rodičovském působení na Ježíše mluví Rokycana takto: „Nezůstavili jeho po sobě, ale měli o něm péči, aby ihned z mládí uvedli na službu boží. Toto věz, že každý otec i každá máte zavázání sau z viery vésti své děti jedno k tomu, aby Boha milovali, a druhé, aby poslouchaly jeho a bály se; a jestliže sami neumějí, aneb nemohú, ale aby jim zjednali lidi maudré a rozumné a bojící se Boha, aby jimi byli zpravováni.“ Neděle mezi ochtábem Božieho křtění. In: *PJR* I, s. 175.

⁶⁷ Z výkladu na evangelium sv. Jana. In: Šimek. *M. Jan Rokycana*, s. 145.

⁶⁸ Neděle mezi ochtábem Božieho křtění kázanie. In: *PJR* I, s. 188.

⁶⁹ První neděle v advent. In: *PJR* I, s. 19.

⁷⁰ „Bude lájce nectný, kostkár, cizoložník, a velikú náději má v Panně Marii a v svatých, posty vede i púti – a Ježíše křižuje svým nectným životem!“ Z výkladu na evangelium sv. Jana. In: Šimek. *M. Jan Rokycana*, s. 171.

⁷¹ Alois Krchňák. *Čechové na basilejském sněmu*. Svitavy: Trinitas 1997, s. 225–227.

⁷² Srov. MPMA. *Matka Páně. Památka – přítomnost – naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003, s. 118.

z Rokycan potvrzuje, že pro voleného husitského arcibiskupa úcta k blahoslavené Panně rozhodně nebyla nějakým cizím či nepatřičným prvkem. Tento postřeh může být výzvou pro hlubší studium dané tematiky a také inspirací pro rozšíření ekumenického úsilí současnosti.

*Förichtgottova 160
751 01 Tovačov
e-mail: f.urban@seznam.cz*